

## ЯК МАКАР ОБ'ЄКТИВІЗУЄ СУБ'ЄКТИВНИЙ СТАНИСЛАВІВ...



*Володимир Макар (1911–1994)*

Чи не замислювалися ми коли-небудь, що буде колись записане до щоденника, літописника, мемуарника?.. І навіщо взагалі об'єктивізувати суб'єктивне? А може, наші записи пережитого стануть колись надбанням місцевих та регіональних скарбниць народної пам'яті? І лише тоді вони будуть визнані джерелами перевірених справжніх, достеменних і реальних фактів. Адже історію можна спробувати відтворити на прикладі конкретної людини, того, що вона робила, думала, що її штовхало до дій, чому вона об'єднувалася в якісь групи, тобто на підставі її спогадів, мемуарів.

Данський філософ і теолог Серен К'єркеґор в одному з листів до Регіни Ольсен зауважував: «Згадки – це моє джерело життя; мої згадки завжди свіжі, плінуть, як струмочок через лужок мого життя, і жебонять, оповідають і жебонять весь час одне і те ж, присипляючи турботи, ваблячи мене і манячи, щоб я повернувся до їхнього джерела, де вони вибиваються з темних спогадів дитинства... Щоправда, під оглядом спогадів я ще молодий, після цього пізнаєш, що зі мною все відбувається зовсім не так, як зі старими людьми, котрі дійсно пригадують собі справи дуже далекі, а не те, що найближче...»

Провідною жанровою ознакою мемуаристики є суб'єктивне осмислення певних історичних подій, життєвого шляху конкретно-історичної постаті із залученням документів, співвіднесенням власного духовного досвіду автора з внутрішнім світом його героїв, соціально-психологічною природою їхніх вчинків, мотивацією дій і рішень.

Засновником цього жанру вважають Ксенофонта – автора спогадів про Сократа й військовий похід греків («Анабасис», 401 р. до Р. Х). У римську добу до мемуарів звертався Юлій Цезар («Нотатки про Галльську війну»), в добу Середньовіччя – П. Абеляр («Історія моїх поневірянь»), в епоху Відродження – Б. Челліні та інші. Інтерес до мемуарів не згасав і пізніше (Й. В. Гете, мадам де Сталь, Стендаль, Г. Гайне, А. Франс, Р. Таґор, Е. Гемінґвей та інші).

Історія української мемуаристики нараховує кілька століть. Її витоки — в автобіографічних елементах літератури Старокиївської держави («Повчання дітям» Володимира Мономаха), а вже як самостійна жанрова форма мемуари з'являються на початку XVIII ст. («В пам'ять дітям своїм і внукам, і всьому потомству» Іллі Турчиновського).

Сьогодні опубліковані мемуари українських громадських діячів і політиків кінця XIX – початку XX ст., які становлять «золотий фонд» вітчизняної мемуаристики: «Спогади» (1861–1907) і два томи «Щоденника» (1907–1917, 1918–1919 рр.) Євгена Чикаленка, «Рік 1918, Київ» Дмитра Донцова, «З моїх спогадів» Миколи Галагана, «Спогади запорожця» Никифора Авраменка, «Мої спогади про давнє минуле» (1901–1914 рр.) й «Мої спогади про недавнє минуле» (1914–1918 рр.) Дмитра Дорошенка, «Спогади командарма» (1917–1920 рр.) Михайла Омеляновича-Павленка та ін.

За своїм змістом і характером ці мемуари різні. Їхня цінність визначається, зрозуміло, по-перше, вірогідністю повідомлених фактів, а по-друге – глибиною їхньої інтерпретації. Кожен з авторів спогадів пропускав факти і події через своє «я», так чи інакше освітлював їх відповідно до своїх переконань, морально-етичних принципів. Для такого роду текстів характерний подвійний погляд автора на події, які він описує: так він сприймав їх насправді, а ось такими (з урахуванням життєвого досвіду, громадської думки) ці події постали в його свідомості через роки, під час творчої праці над мемуарами. Говорячи про минуле, автор мемуарів практично ніколи не може перебувати в межах одного часового виміру.

Якось, порпаючись у сімейному архіві, я знайшов листа 90-річного Патріарха і Кардинала Йосифа Сліпого до мого родича полковника Євгена Побігущого-Рена, написаного на початку 1980-х. Визначний діяч Української Церкви зокрема пише: «... цінні спогади не тільки є мозаїкою Ваших особистих споминів і переживань, але будуть цінними камінчиками в загальній мозаїці нашої історії. В нашій історії так важно було берегти всякі історичні документи. Їх безпощадно нищили нам на велику шкоду наші вороги, тому спомини тих, що в історичних подіях брали участь, остануться для наших майбутніх істориків, часто, єдиним матеріалом для історіографічних студій і праць».

До таких праць і відноситься сьогоднішній випуск серії «Моє місто», котрий продовжує окремий напрям краєзнавчих текстів, які публікуємо. Першим з них був, пригадаймо, текст німкені, релігійної журналістки Лілли Цеклер (1874–1968) «Бог чує молитву» про її чоловіка, визначного церковно-релігійного діяча станіславівських німців Теодора Цеклера.

А от другим і власне українським текстом-спомином є мемуари і переживання Володимира Макара. Докладніше про нього.

Український громадський і політичний діяч, учасник українського національно-визвольного руху в ХХ ст., член ОУН (псевдо Вадим), мемуарист Володимир Макар народився 1911 р. в Станиславові. Його життя, а згодом і політична діяльність тісно переплелися з Львівщиною, зокрема Сокальщиною. Ще з юних літ дорога Володимира Макара раз у раз пролягала із Станиславова в Надбужжя – до села Поториці на Сокальщині. Звідси були родом його батьки, сюди до своєї бабусі Володимир Макар приїздив під час гімназійних ваканцій. Тут, на Сокальщині, він згодом зустрів друзів і однодумців, яких єднала ідея боротьби за незалежність України.

Закінчивши Станіславівську гімназію, навчався на математично-природничому факультеті Львівського університету. За підпільну працю в ОУН зазнавав переслідувань та арештів, а в червні 1934 р. його кинули до сумнозвісної в'язниці Берези-Картузької, котра виділялася з-поміж інших польських тюрем вишуканими тортурами і знущаннями.

Німецько-польська війна в 1939 р. вкоротила термін його наступного ув'язнення, котре відбував у місті Седліці. Але по дорозі з тюрми він зазнав важкого поранення, що привело до втрати ноги. Однак це не зламало його ані фізично, ані духовно.

В роки, коли на Західній Україні польську владу змінила більшовицька, він іде в підпілля і виконує завдання ОУН, підтримує зв'язок з Провідником її Крайової Екзекутиви Іваном Климовим-Легендою. А затиш з 1943 р. по 1944 р. була праця на підпільній радіостанції «Вільна Україна» в Карпатах. Важко захворівши, він невдовзі одержує розпорядження виїхати за кордон.

У 1956 р. в Торонто з'явилася книжка В. Макара «Береза Картузька» – цікава розповідь про сотні українських політичних в'язнів, їхні мету і прагнення, характери і переживання, стійкість і нескореність. Пізніше за якийсь десяток років – 1983 р. він опублікував спомини «Пройдений шлях» (Торонто, 1983). В першому томі, який охоплює 1911–1929 рр., знаходимо яскраві дитячі й юнацькі спогади про місто, в якому народився В. Макар, де навчався і отримав перший національний досвід як пластун.

Ці авторські тексти, названі «Від Бистриці до Бугу», переносять нашу уяву в 1920-ті роки, відтворюють тодішню політичну обстановку в Галичині й, зокрема, в нашому Станиславові, дають можливість воскресити із забуття і ближче пізнати справжніх борців за волю Батьківщини, які згодом мучилися в польських тюрмах, падали в боях з енкаведистами, гинули в катівнях німецького гестапо... Це Микола Лемик, Володимир Лобай, Іван Климів-Легенда, Ярослав Старух-Стяга та чимало інших.

У своїх мемуарах автор доволі широко розповів про роки навчання в Станиславівській гімназії та визначних українських діячів, богословів і професорів, з якими йому довелося зустрічатися. Вартісною з історичного погляду є його оповідь про події часів Західно-Української Народної Республіки. Він подає їх так, як побачив очима восьмирічного хлопчика, як вони закарбувалися в його пам'яті...

У передмові до книжки «Від Бистриці до Бугу» В. Макар пише: «Для мене особисто найсильнішою спонукою до писання була і є думка про тих численних незабутніх друзів і ровесників, які брали визначну участь у визвольних змаганнях українського народу та в революційній та збройній боротьбі, але не встигли залишити по собі ніяких писаних мемуарів, бо передчасно загинули на полі бою... На схилі життя я дошкульно відчуваю, що не міг би спокійно вмерти, не сказавши про них того, що слід про них сказати, щоб дати свідоцтво правді і тим збагатити нашу історію...» Помер В. Макар 1994 р. в Канаді.

Якщо мемуари – історичні джерела, складені на основі пам'яті й особистих вражень, індивідуального досвіду учасників, то вони з яскравою виразністю відтворюють живі картини та різноманітні подробиці цих подій, подають прикмети биття політичного і соціального пульсу певної епохи, дозволяють уявити образи багатьох осіб, глибше зрозуміти їхні думки, настрої, мрії, почуття та сподівання.

Сьогодні ми перевидаємо спогади В. Макара не як літературний твір, а як по-своєму унікальне джерело історичної інформації про український Станиславів 1910–1920-х років. Теперішня назва запропонованих увазі читачів книжки «Мій Станиславів» – умовна, бо із 456-сторінкового тому я відібрав усе, що стосується нашого міста, громадського і товариського життя у ньому, а також спогадів приватного характеру. А сам мемуарист наприкінці першого тому власних спогадів говорить про «кінець мого Станиславова». І хоча сам текст вражає відвертістю та щирістю, слід усвідомлювати: мемуари і твердження В. Макара є продуктом доби, в якій він жив і творив.

*Іван Монолатій*